

neregulovatelnost pocitováno daleko tísnivěji než vládní autorita výslovně upravená v jistý řád povinností poslouchat.

K tomu všemu ovšem při vytváření sociologických pojmů nemůžeme přihlížet. V následujícím textu se budeme zabývat panstvím v užším smyslu, a to jako protikladu k moci podmíněné konstelací zájmů a jmenovitě trhem a spočívající formálně ve volné hře zájmů. Budeme tedy mluvit o panství ve smyslu: *autoritativní příkazovací moc*.

Budeme tím rozumět takový stav věci, kdy ohlášená vůle („rozkaz“) „vládnoucího“ či „vládnoucích“ chce ovlivnit a skutečně ovlivňuje způsob jednání druhých („ovládaných“), takže jednání probíhá ve společensky významném stupni tak, jako kdyby ovládaní z vlastní vůle brali obsah rozkazu za zásadu svého chování („poslouchali“).

II. Legitimita

*Legitimní řád: vymezení pojmu**

(W. u. G., str. 16–19)

Jednání, zvláště sociální jednání a především sociální vztah, může být účastníky orientován k představě, že existuje *legitimní řád*. Je-li šance, že tomu tak je, řekneme, že daný řád je „platný“.

Legitimita řádu může být garantována:

I. ryze psychicky, a to:

1. čistě afektivně: citovou oddaností;
2. hodnotově racionálně: vírou v absolutní platnost daného řádu jako výrazu závazných hodnot (mravních, estetických či jiných);
3. nábožensky: vírou, že jeho přijetím se získává pozeňání spásy;

II. anebo též (nebo pouze) očekáváním specifických vnějších následků, čili: orientací zájmů: očekáváním zvláštního *druhu*.

...

Legitimní platnost mohou jednající subjekty připisovat řádu.

- a) dle *tradice*: platí, co bylo vždycky.
- b) dle *afektivní* (zejména emocionální) víry: platí, co je novým zjevením nebo co je příkladné;
- c) dle *hodnotově racionální* víry: platí, co bylo shledáno absolutně platným;
- d) dle pozitivního ustanovení, v jehož *legálnost* se věří.

* Pojem, tak jako všechny pojmy zde, je nutno chápat ve Weberově specifickém a nehodnotícím smyslu. (My např. v diskusích, zda byly minulé režimy legitimní, vkládáme do téhož slova jisté kladné morální nebo dějinné filozofické hodnocení jejich přínosu, což Weberovo pojetí *vědy* vylučuje).

Tato legálnost platí za legitimitu:

α) protože se na ní interesenti dohodli;

β) protože byla oktrojována na základě legitimně platného panství jistých lidí nad jinými lidmi a na základě jejich poslušnosti.

Vláda a správa. Demokratická správa a její meze

(W. u. G., str. 545–548)

Na panství, jakožto vládě, nás zajímá to, že se pojí se „správou“. Každá vláda se projevuje a působí také jako správa. A ke každé správě je zase potřeba vlády. Vždy je při ní totiž třeba, aby někdo měl moc přikazovat. Tato moc může být třeba zakryta dost nenápadnou rouškou: ovládaní mohou mít vládnoucího za svého „služebníka“ a on sám se za cosi takového může považovat. Tento jev se v nejčastější formě objevuje v tzv. *přímé demokracii*.

Demokratickým se tento druh vlády nazývá ze dvou důvodů, které se spolu nemusí sdružovat. První důvod: předpokládá se, že všichni jsou v zásadě stejně způsobilí vyřizovat veřejné záležitosti. Druhý důvod: rozsah přikazovací moci se při takovém způsobu správy udržuje na minimu. Správní funkce kolují postupným střídáním, nebo se přidělují losem, nebo se volí na krátké období. Všechna důležitá rozhodování přísluší společné radě všech; administrativní funkcionáři mají pouze jednání rady připravit a její rozhodnutí vykonat. Jinak jen vyřizovat „běžné věci“ ve smyslu direktiv obecného shromáždění.

Takovému schématu odpovídá správa v mnoha soukromých sdruženích, v některých politických společnostech, jako jsou švýcarské Landesgemeinden nebo některé městské obce ve Spojených státech, anebo třeba na univerzitách (jestliže je jejich správa

vkládána do rukou rektora a děkanů) a v mnoha jiných útvarech podobného druhu. I když je v nich právní kompetence vymezena sebeskrovněji, jistá přikazovací moc se i zde funkcionáři přece svěřit musí. Ten je svým postavením vždycky něco mezi služebným dílovedoucím a pánem. Aby se nestal tím druhým, kladou se mu „demokratická“ omezení. Na „rovnost“ a na „minimalizaci“ autoritativní moci si ovšem potrpí i v mnohých aristokratických grémiích, pokud jde o vztah ke členům a mezi členy samotné této vládnoucí špičky. Viz *benátskou aristokracii*, starověkou Spartu, řádné profesory na německé univerzitě. Ti všichni užívali téže „demokratické“ formy (kolování funkcí, voleb na krátké období, losování atd.).

Obvykle se tato forma správy vyskytuje v organizacích, které splňují následující podmínky: (1) organizace je lokálně omezená, (2) nebo má omezený počet členů, (3) členové se mezi sebou příliš neliší sociálním postavením, (4) správní úkoly jsou poměrně jednoduché a ustálené, (5) přesto se v organizaci vede jistý výcvik v objektivním určování cílů a prostředků správy.

Tento poslední požadavek je splňován např. při přímé demokratické správě ve Švýcarsku a v USA, tak jako existoval v ruském miru (vesnické občině) v mezích tradičního oboru jeho správní činnosti.

Přitom však v tomto druhu správy nespátřujeme historický počátek „vývojové řady“, ale spíše krajní typ, který se nám nabízí za příhodný počátek našeho zkoumání. Ani střídání, ani losování, ani volby nejsou „primitivní“ formy výběru funkcionářů ve společenství.

Ať už přímá demokratická správa existuje kdekoliv, je labilní. Vývojem hospodářské diferenciacie vždy nastává pravděpodobnost, že vláda připadne bohatým. Ne že by k tomu měli lepší osobní vlastnosti nebo obsáhlejší znalosti. Ale prostě se mohou uvolnit a mohou si dovolit zadarmo nebo za málo vykonávat

správní funkci. Kdežto ti, kdo jsou nuceni žít se prací, museli by obětovat čas, a ten pro ně znamená obživu, a čím intenzivněji musí pracovat, tím neúnosnější oběť by to pro ně byla. Přednost tedy nemají prostě snad ti, kdo jen hodně vydělávají, ale spíš ti, kdo vydělávají bez práce anebo prací nikoli neustálou. Za podmínek jinak rovných se tedy dnešní továrník obtížněji uvolní z práce ke správní funkci než statkář nebo středověký obchodní patricij. Z téže příčiny se ředitelé velkých univerzitních klinik a ústavů, přestože mají spoustu zkušeností s administrativou, nehodí za rektory nejlépe, ale nejhůře – jejich pravidelná práce jim zabírá příliš času, a tedy tou měrou, jak pracujícím ubývá možnost odcházet z práce, začíná se při sociální diferenciaci z přímé demokracie stávat panstvím *honorace*.

O honoraci, u níž se specifická společenská hodnota váže k jistému stylu života, jsme mluvili v jiném oddílu knihy. Zde můžeme poukázat na jiný nezbytný předpoklad. Totiž na možnost věnovat se sociální správě jako čestné povinnosti, která k jistému ekonomickému statusu patří. Zhruba tedy můžeme definovat, co to je *honorace*.

Jsou to osoby, které zaprvé požívají důchod bez práce nebo s poměrně malou prací, anebo alespoň s takovou prací, jaká dovoluje přibrat si k ní čestnou správní funkci. A za druhé, díky důchodu vedou takový způsob života, že jim dodává vážené postavení, „stavovskou čest“ se sociální prestiží, a tím je činí vhodnými kandidáty vlády.

Taková vláda *honorace* se mnohdy vytvořila v podobě poradních grémií, kde se předem prodiskutovávají záležitosti, které mají být předloženy obci. Takovýmto výborům se snadno daří usnesení obce předem navodit anebo mu zabránit a s pomocí své prestiže si tím budují monopol na rozhodování. Touto cestou se v lokálních společenstvích a zvláště v sousedských pos-

politostech vyvíjely *honorace* odpradávná. Za starých časů měly ovšem značně odlišný charakter, než jaký jim dodává zracionalizovaná „přímá“ demokracie dnes.

Původně bylo jejich kvalifikací *stáří*. Ve všech společenstvích, ve kterých se sociální jednání řídí tradicí, to znamená konvencí, zvykovým právem a posvátným kánonem, jsou starci, abychom tak řekli, „přirozenou“ honorací. Nejenom proto, že jsou respektováni pro větší zkušenosti, ale také proto, že ztělesňují tradici. Svým souhlasem, předběžným doporučením (probúlema) či ratifikací (auctoritas) garantují správnost rozhodnutí obce i vůči samotným nadpřirozeným mocnostem. Mají také rozhodující slovo při sporech. Jestliže jsou si všichni členové společnosti téměř rovni hospodářskou potenci, „stařešiny“ jsou prostě nejstarší osoby z domů, z rodů, ze sousedstev.

Tato relativní prestiž *stáří* ve společnosti však podléhá mnoha změnám. Kde se nedostává obživy, tam je ten, kdo již nepracuje, jenom břemenem. Také tam, kde chronicky trvá válečný stav, význam starců klesá níže než význam bojovníků. Často vznikne „demokratické“ hnutí mladších proti prestiži *stáří* („*Sesagenarios de ponte*“ = „*Šedesátníky dolů z mostu!*“). Podobně se věci vyvíjely v časech ekonomických a politických revolucí, ať násilných, či pokojných, a také tehdy, když stagnoval nebo upadal praktický vliv náboženských idejí a tedy i úcta k posvátným tradicím. Primát stařešinů zato trvá tam, kde se vysoce cení objektivní hodnota zkušenosti nebo subjektivní síla tradice.

Kde jsou *stáří* svrženi, moc obyčejně nepřechází na mladé, ale na nositele nějaké jiné sociální prestiže. Existuje-li hospodářská nebo stavovská diferenciaci, trvá třeba podle jména rada starších (*gerusia, senatus*), ale ve skutečnosti ji tvoří *honorace* v tom smyslu, jak jsme ji definovali. Tedy hospodářská *honorace*

nebo jedinci s výsadou „stavovské cti“, jejíž síla se koneckonců opírá i o jisté bohatství.

Na druhé straně pokřik, aby se nastolila nebo zachovala „demokratická správa“, se může stát mocnou zbraní chudiny v boji proti honoraci, ale také zbraní hospodářsky silných skupin, kterým byly odpírány stavovské pocty. Boj se stává příležitostí pro politickou stranu. Honorace, zejména díky své stavovské prestiži a díky tomu, že jisté skupiny jsou na ní závislé, si může opatřit „ochranné oddíly“ z řad chudiny. Jakmile se pak přímá demokracie stane předmětem boje stran, ztrácí svůj specifický charakter vlády dané pouze v zárodku. Politická strana je tu především na to, aby bojovala o *panství* v plném slova smyslu, a nutně tíhne k ostře hierarchické skladbě, i když se třeba snaží tuto skutečnost pečlivě zakrývat. V její skladbě se sociálně vzdalují a odcizují soudruzi, kteří v onom přelomovém typu „čisté“ demokracie žili v podstatě shodně.

Něco podobného se děje i tam, kde společenský útvar *kvantitativně* přerůstá jistý rozsah, anebo kde dochází ke *kvalitativní* diferenciaci administrativních úkolů, takže je už těžké, aby správní funkci uspokojivě zastal kdokoli, na koho dojde řada, padne los nebo volba. V masových strukturách jsou podmínky pro správu zcela odlišné než v malých pospolitostech svázaných sousedskými nebo osobními vztahy. Jakmile jde o správu *mas*, pojem demokracie se mění tak podstatně, že sociolog už nemůže oprávněně dávat tomuto termínu ten smysl, který jsme mu přiřkli v dosavadním pojednání.

Jak roste složitost administrativních úkolů, jak roste i jen jejich rozsah, nutně se prokáže technická převaha těch, kdo mají vzdělání a praxi. A je lépe, když alespoň někteří funkcionáři fungují fakticky natrvalo. Pak pravděpodobně také vznikne stálý správní útvar, a to také znamená – stálá instituce pro výkon vlády. V takovém útvaru, jak jsme již naznačili,

může honorace jednat „kolegiálně“, anebo se může změnit ve strukturu „monokratickou“, v níž všichni funkcionáři podléhají jedné jediné hlavě.

Vláda jako organizace. Podklady legitimacy

(W. u. G., str. 548–550)

Převaha takového mocenského seskupení nad ovládanou masou spočívá v takzvané „výhodě malého čísla“. Vládnoucí menšina se mezi sebou snadno dohodne, a tím je schopna kdykoli pohotově zahájit a vést racionálně organizovanou akci potřebnou k udržení mocenské pozice. Jakékoli akce masy či společnosti, které by její moc ohrožovaly, hladce blokuje, a to tak dlouho, dokud si opozice k vedení plánovitého boje o moc nevytvoří organizaci stejného druhu. Jinou výhodou malého čísla je snadné *utajení* záměrů a rozhodnutí vládců a všech informací. Čím více lidí je zapojeno, tím těžší a nepravděpodobnější je uchránit taková tajemství. Když se začne „úřední tajemství“ zdůrazňovat, znamená to, že páni buď hodlají přitáhnout otěže své vlády, anebo se cítí ohroženi. Každé panství usilující o udržení je v jistém rozhodujícím momentu *panstvím tajným*.

Obecně vzato, družina, která se seskupí, aby vládla, bývá uspořádána asi takto:

Okruh lidí, kteří jsou naučeni poslouchat rozkazy *vůdců* a kteří mají též osobní zájem na trvání panství, protože se na něm spoluúčastní a mají z něho prospěch, rozdělí si mezi sebou funkce, jimiž se udržuje moc, a jsou připraveni je vykonávat. Tomu se říká „organizace“. Vůdce, jejichž úsilí o moc rozhodovat není odvozena od mandátu jiných vůdců, nazveme „pány“. Kruh osob, kteří jsou vládci nebo jiným vládcům k dispozici způsobem, který jsme právě definovali, nazveme „aparátem“.)

Sociologicky je ráz *struktury* každé jednotlivé konkrétní vlády určen vztahem mezi pánem či pány a aparátem, vztahem obou k ovládaným a mimo to specifickým způsobem organizace, to znamená způsobem rozdělení příkazovací pravomoci. Mohli bychom ovšem přihlédnout k nejrůznějším dalším prvkům a utvořit si celou řadu sociologických kategorií. Pro své účely se omezíme na základní typy, k nimž docházíme, zkoumáme-li fundamentální zdroje *platnosti* moci. Jinými slovy, pátráme-li po zdrojích, z nichž vyvěrá nárok pána na poslušnost „aparátníků“ a nárok pána i „aparátníků“ na poslušnost poddaných.

S problémem legitimacy jsme se setkali už v dřívějším oddílu knihy v souvislosti s právním řádem. Teď chceme ukázat jeho širší dosah. Způsob, jak ospravedlňuje svou legitimitu, znamená pro vládu mnohem víc než snad jen téma k teoretické či filozofické spekulaci. Znamená základ velmi reálných rozdílů v konkrétním uspořádání vlády.

Každá moc a vůbec každá životní šance má snahu se ospravedlňovat.

To, že lidé mívají velmi rozdílný osud, že se dostanou do různé situace, že se liší zdravím, blahobytem, sociálním postavením a vším možným, způsobí leckdy pouhá náhoda. I z prostého pozorování však víme, že když má někdo víc štěstí než druhý, cítí nutkavou potřebu ubezpečovat se, že se mu dostává výhody jaksi „oprávněně“, že si svou přednost „zasloužil“ a že druhý si svou smůlu „zavinil“.

Stejnou potřebu lze vytušit i ve vztazích mezi privilegovanými a potlačenými společenskými skupinami. Každá silně privilegovaná vrstva si vytvoří mýtus o své přirozené nadřazenosti, nejraději o nadřazenosti své krve. Za poměrů, kdy je rozdělení moci a tím i stavů stabilní a kdy se o společenském řádu příliš racionálně neuvažuje, přijímají tento mýtus i potlačené vrstvy jako přirozený, a to tak dlouho, dokud se

pod tlakem poměrů z mocenského řádu nestane „problém“. Zato v době, kdy se třídní poměry vyjeví v celé nahotě a kdy každý nahlíží, že jsou právě tím faktorem, který určuje jeho osud, tu pojednou legenda privilegovaných o tom, že každý si svůj osud zasloužil, vyvolává vášnivě rozhořčení. Stačí si vzpomenout na některé třídní zápasy v pozdním starověku a ve středověku a hlavně v naší době, kdy se nejurputnější a nejučinnější ofenzivy soustřeďovaly na takové legendy a na nároky o ně opírané.

„Nuže, chce-li někdo udržovat panství (v našem technickém smyslu slova), nezbyvá mu nic jiného, než ospravedlňovat ho co nejvehementněji. Odvoláním na nějaký princip legitimacy. Takové principy jsou koneckonců jen tři:“

„Platnost“ příkazů se může za prvé zdůvodnit systémem záměrně vytvořených *racionálních pravidel* (dohodnutých nebo oktrojovaných). Rozkazy mají obecně závaznou platnost, vydá-li je podle těchto pravidel ten, kdo je kompetentní. V tomto případě se každý jednotlivý nositel příkazovací pravomoci legitimuje systémem racionálních norem a jeho moc je legitimní potud, pokud normám odpovídá. Sluší se tedy poslouchat normy, ne osobu.

Platnost příkazů se však může zakládat též na *autoritě osoby*.

„Taková osobní autorita zase může vyplývat z posvátnosti tradice, tj. z toho, co je vžitě, co vždycky bylo tak a co ukládá poslouchat osobu hodnostáře.“

Anebo může mít osobní autorita zdroj právě opačný, totiž uchvácenost něčím mimořádným, víru v *charisma*, ve zjevení, v milost spočívající na osobním zjevu spasitele, proroka, hrdiny.)

„Čisté“ typy panství odpovídají těmto třem možným typům legitimacy. (Formy panství, které se objevovaly ve skutečných dějinách, bývaly ovšem kombinacemi, směsemi, úpravami těchto „čistých“ typů.)

Specifickým typem sociální autority, která se formuje racionálně, je byrokracie. Sociální působení spjaté s tradiční autoritou typicky představuje patriarchyismus. V osobní autoritě, kterou nevytvořila ani racionální pravidla ani tradice, pak spočívá charisma-tický typ panství.

Začneme tedy typem, který je nejiracionálnější a pro nás dnes nejběžnější – novodobou byrokratickou správou.

III. Byrokracie

Charakteristika moderní byrokracie

(W. u. G., str. 551–552)

Dnešní úřady fungují podle těchto principů:

I. Platí pro ně princip vymezených úředních kompetencí, upravených zákony a správními nařízeními. To znamená: 1. Pravidelné činnosti potřebné k byrokratickému řízení daného útvaru jsou jasně rozděleny jako úřední povinnosti. 2. Rovněž je napevno rozdělena příkazovací moc, popřípadě i donucovací prostředky (fyzické, sakrální a jiné). 3. Pravidelné a plynulé plnění takto rozdělených povinností se plánovitě pojišťuje tím, že se k tomu ustanovují osoby s předepsanou kvalifikací.

Tyto tři momenty konstituují na veřejnoprávní platformě byrokratický úřad, v soukromohospodářské oblasti byrokratický podnik. Podobné instituce se v politických a církevních společenstvích vytvořily teprve za moderního státu, v soukromém hospodářství až za pokročilého kapitalismu. Stabilní úřední funkce nebývaly pravidlem, ale jen výjimkou i v politických útvarech tak rozsáhlých, jako byly říše starého Orientu, germánské a mongolské výboje či některé feudální státy. Právě ta nejdůležitější opatření v nich uskutečňoval panovník s osobními zmocněnci, stolovníky a služebníky s pověřením dočasným a neurčitě vymezeným a s oprávněním jen pro jednotlivý případ.

II. Platí princip úřední hierarchie a instančního postupu. To znamená pevně stanovený systém nadřízenosti a podřízenosti; vyšší dohlíží na nižší. Systém, který ovládanému též skýtá pevně vymezenou možnost odvolávat se od nižšího řádu k vyšší instanci. V plně rozvinutém typu je úřední hierarchie uspořádána *monokraticky*. Princip hierarchické instanční

V. Charisma

Sociologická podstata charismatické autority (W. u. G., str. 654–656)

Jak byrokratická struktura, tak struktura patriarchální, v mnohém její opak, jsou útvary, které se vyznačují *stálostí*. V tomto smyslu jsou to útvary „všední“. Patriarchální moc vyrostla, když se obstarávaly každodenní, stále se opakující normální potřeby, zdomácněla odpradávná v *hospodářství*, totiž v těch jeho polohách, kde se operuje s normálními, všedními prostředky. Patriarcha je „přirozený“ vedoucí pro všední den. Byrokratická struktura je pak k tomu jen racionálně transponovaným pendantem. I ona je zařízena natrvalo, se svým systémem racionálních pravidel je šita na vyřizování trvalých a propočitatelných potřeb normálními prostředky.

Naproti tomu potřeby vybočující z rozmezí požadavků každodenního hospodářství se naplňují v základu odlišně, a čím hlouběji hledíme do minulosti, tím odlišněji. Totiž: *charismaticky*. To znamená, že „přirozenými“ vůdci z psychické, fyzické, hospodářské, mravní, náboženské či politické krize nebývali ani ustanovení úřední představitelé, ani vykonavatelé odborné profese v dnešním slova smyslu, které se vyučili a za kterou jsou placeni, nýbrž byly jimi osobnosti se zvláštním tělesným či duševním nadáním považovaným za nadpřirozené (to jest ne každému dosažitelným).

Pojmu „charisma“ zde užíváme bez jakéhokoli hodnocení. Tak například severský „berserker“ se vyznačoval schopností rekovské extáze, při níž kolem sebe kousal jako rozlícený pes, jenž byl znakem na jeho štítě, až se dostal do krvelačné zuřivosti. Podobně běsnil irský hrdina Cuculain nebo homérský Achilles. Byl to manický záchvat (dá se uměle vyvolat akutní

otravou a o berserkerovi se to i dlouho tvrdilo; v Byzanci si drželi houf takových „plavých bestí“, náchylných k manickému záchvatu, tak jako si drživali třeba válečné slony). Kasta šamanů je zas konstitučně poznamenána epilepsií, a kdo má a prokáže epilepsii, získá charismatickou kvalifikaci. Jedno ani druhé není tedy pro náš vkus nic „povznášejšího“, právě jako ona „zjevení“ ze svatých knihy mormonů, která bychom z hodnotícího hlediska museli nazvat ubohým podvodem. Na to se však sociologie neptá.

Šéf mormonů, právě tak jako jiní „hrdinové“ a „čarodějové“, se ve víře svých stoupenců jeví jako charismaticky nadaný. Skrze své nadání (charisma), a působí-li přitom zřetelně koncipovaná idea boha, tedy skrze božské poslání, jež se v charismatu spatřuje, provozují své umění a svou vládu. Platí to o lékařích i o prorocích, také o soudcích, o vojevůdcích i o vůdcích velkých loveckých výprav.

Je zásluhou Rudolfa Sohma, že propracoval sociologickou analýzu této kategorie mocenských struktur. Totiž speciálně pro jeden zvláštní historický významný případ (pro rané dějiny řízení křesťanské církve), a tudíž, historicky vzato, jednostranně. Zajiště se tato kategorie zvláště nápadně vyskytuje na půdě náboženské, ale jev v zásadě stejný je v dějinách rozšířen velmi univerzálně.

Oproti všem druhům úřední byrokratické organizace nezná charismatická struktura žádnou formu ani žádný stanovený postup, podle něhož se nastoluje nebo sesazuje. Roli v ní nehraje žádná určitá „služební kariéra“, platový řád, žádné odborné vzdělání nositele charismatu nebo jeho pomocníků, žádná kontrolní či odvolací instance, nemá ani vykázan určitý okruh působnosti, ani určitou věcnou kompetenci, ani při ní neexistují žádné stálé instituce neodvislé od osob a od jejich čistě osobního charismatu. Nic na způsob byrokratických „úřadů“.

Charisma zná jen své vnitřní poslání a své vnitřní omezení. Nositel charismatu se chopí úlohy a žádá ve jménu svého poslání, aby ho ostatní poslouchali a následovali. Na tom také záleží, zda dosáhne úspěchu. Když ti, na něž se obrací, jeho poslání neuznají, pak se svým nárokem ztroskotává. Když je uznají, pak je jejich pán, dokud svou čaromoc „osvědčuje“ a jejich uznání udrží.

Avšak ne z jejich vůle, ne snad z nějaké volby, odvozuje pak své „právo“. Naopak: uznat jeho charisma-tickou kvalifikaci bylo přece *povinností* těch, k nimž se se svým posláním obrátil. Jestliže se podle římské teorie suverénní právo císařovo odvolávalo na to, že ho uznává národ, tedy to vůbec nebylo uznání národní suverenity. Bylo to totéž, jako když měli ve starokřesťanské obci věřící „uznávat“ svého proroka. Dovedu to pouze, že *monarchovo postavení* mělo charisma-tický charakter, tkvící v *osobní* kvalifikaci a v *osvědčení*.

Avšak charisma může být a zpravidla také je něčím kvalitativně specializovaným. Z toho však plyne jen to, že poslání a moc charisma-tického vůdce se jaksi kvalitativně vymezují samy uvnitř sebe. Může být sice nějak omezována vnějším řádem. Podle smyslu a obsahu svého poslání se třeba může obracet jen na určitou skupinu lidí, omezenou místně, etnic-ky, sociálně, politicky, povoláním či jinak. Potom tento kruh tvoří i jeho meze.

Charisma-tická vláda je ve všem všudy a také co do své ekonomické základny pravým opakem vlády byrokratické. Ta je odkázána na stálý příjem, a tedy přinejmenším a priori na peněžní hospodářství a na peněžní daně. Naproti tomu charisma žije na tomto světě, ale ne z tohoto světa.

Rozuměj dobře: nezřídka zcela vědomě zatracuje peněžité majetek a braní peněz, tak jako svatý František a podobní. Jenomže pravidlem to samozřejmě

není. Také geniální pirát může vykonávat charisma-tickou vládu – v tom nehodnotícím smyslu slova, jaký tu máme na mysli. A charisma-tičtí političtí vůdcové přece jdou po kořisti a hlavně po zlatě. Vždycky však – a o to tu běží – charisma odmítá plánovitě racionální vydělávání peněz a vůbec racionální hospodaření, přehlíží je jako něco podřadného. V tom se také naprosto liší od každé „patriarchální“ struktury, která spočívá na bázi spořádané hospodárné „domácnosti“.

Charisma v „čisté“ formě není svému nositeli soukromým pramenem výdělku, nevyužívá ho ekonomicky na způsob výměny služeb za protislužby anebo na způsob placeného úkonu. Také mu nejde o daňový pořádek pro krytí věcných potřeb své mise. Je-li jeho poslání posláním míru, tu ho potřebnými prostředky hospodářsky vybavují mecenáši anebo čestné dary, příspěvky a dobrovolná práce těch, na něž se obrací. Je-li to charisma-tický hrdina válečník, je jedním z jeho cílů kořist a z té získává i materiální statky.

„Čisté“ charisma stojí v protikladu ke každé „patriarchální“ vládě (v našem smyslu slova). Stojí v protikladu ke každému spořádanému hospodářství. Je to jakási, ba ta jediná, moc nehospodárnosti. I tehdy a právě tehdy, když vyrůstá z přivlastňování statků, jako onen charisma-tický válečný hrdina. Může být nehospodárné, protože v podstatě není stálým „institucionálním“ útvarem. Právě naopak. Jestliže se vyskytne v „čistém“ typu, pak nositelé charismatu, pán i jeho apoštolové i jeho následovníci, mají-li dostát svému poslání, musejí se vymanit ze svazků tohoto světa, z každodenního zaměstnání, ano, i z každodenních povinností rodinných. Výrazem toho, jak se ti, kdo mají podíl (klérus) na charismatu, musejí „odvrátit od světa“, jsou četné jevy v dějinách církve. Statut jezuitského řádu nedovoloval přijímat církevní úřady; příslušníci řeholí – a podle původní řehole svatého Františka ani sám řád – neměli mít majetek;

kněžím a řádovým rytířům byl uložen celibát; ostatně mnozí nositelé charismatu proroka nebo umělce byli fakticky neženatí. Podle druhu charismatu a podle způsobu života, v němž se jeho smysl realizuje (zda v náboženském působení nebo v umění či jině), mohou být zajisté ekonomické podmínky účastnictví navenek zcela různé. Jestliže moderní charismatická hnutí kolem umění přijímají za obvyklou nejkvalifikovanější družinu charismaticky povolaneho umělce, „samostatné lidi bez povolání“ (řeceno obyčejným jazykem: rentiéry), odpovídá to věci, i když ekonomicky je to ovšem pravý opak chudoby, prikazované středověkým klášterním frátrům.

Labilita charismatické autority a její příčiny
(W. u. G., str. 656–657)

Charismatická autorita má bytostně *labilní* základ. Nositel může svého charismatu pozbyť, může se cítit „svým Bohem opuštěn“ jako Ježíš na kříži, jeho přívrženci mohou shledat, že „ztratil sílu“. Pak jeho poslání hasne a doufající čekají a hledají nového nositele. Jeho však stoupenci opouštějí. „Čisté“ charisma totiž nezná jinou „legitimitu“ než tu, která se rodí z jeho vlastní, vždy znovu se osvědčující síly. Charismatický hrdina neodvozuje svou autoritu jako nějakou úřední „kompetenci“ z řádů a statutů, neodvozuje ji jako patriarchální moc ze vžitého obyčeje nebo z feudálního slibu věrnosti. On si ji získal a udržoval *osvědčováním* svých sil v životě. Když chtěl být prorok, musel dělat zázraky, když chtěl být vojevůdce, musel konat hrdinské činy. Ale hlavně se jeho božské poslání muselo „osvědčovat“ tím, že se těm, kdo se mu s vírou oddali, *dobře dařilo*. Když ne, pak zřejmě nebyl pánem poslaným od boha.

Tento velmi ošemetný smysl pravého charismatu

se zřejmě radikálně liší od pohodlných pretensí novodobých „bohem pomazaných“ monarchů, kteří se odvolávají na „nevyzpytatelné úradky“ Pánaboha, je muž jedinému je mocnář odpovědný. Původní charismatický vládce byl právě naopak odpovědný těm, které ovládal. A to proto a jen proto, že právě on osobně měl být opravdovým pánem z vůle boží. Držiteli moci v závažných zbytcích stále ještě vskutku charismatické totiž (aspoň podle teorie) byli ještě poslední čínští císařové, když se jejich vládě nepodařilo zamezit pohromu, jež se hrnula na poddané – ať už šlo o záplavy nebo o nešťastné války –, císař se kál veřejně před celým národem ze svých hříchů a ze své nedostatečnosti. Zažili jsme to ještě v posledních desetiletích čínské monarchie. Když ani toto pokání neusmířilo bohy, čekalo ho sesazení a smrt. Ta se nejednou provedla jako oběť za hříchy. Takovýto velmi specifický smysl má např. věta v Menciovi (Meng-tsi): „Hlas lidu je hlas boží“ (podle Mencie je to *jediný* způsob, jak bůh mluví). Když lid přestane uznávat vládce (říká text výslovně), je vládce pouhým soukromníkem, a chce-li být něčím více, je trestuhodný uzurpátor. Ve formě zcela nepatetické se oživuje v těchto skutečně revolučně znějících slovech stav, který existoval v primitivních poměrech, kdy lpěla charismatická povaha téměř na všech primitivních autoritách, s výjimkou autority rodinné v nejužším smyslu – kdy lidé náčelníka dost často prostě opustili, jakmile se mu úspěch stal nevěrným.

„Uznávání“ pánovy osobní moci poddanými, uznání někdy aktivní, jindy spíše pasivní, pouze faktické – tato podmínka charismatického panství pramenila vždy z důvěřivé odevzdanosti čemusi mimořádnému, neslýchanému, vymykajícímu se pravidlům a tradicím, a považovanému tedy za božské. Původní charismatická vláda nevede proto žádné abstraktní právní výnosy a reglementy a žádnou řádnou justici. Jeho

objektivním „právem“ jsou jednotlivé výplody navýsost osobního zážitku nebeské milosti a bohorovně hrdinské síly. Odmítá závaznost vnějšího řádu a své pravé prorocké a hrdinské názory si ověřuje samo. Chová se tedy revolučně, přehodnocuje vše a rozchází se s každou tradiční či racionální normou: „Stojí psáno... já však pravím vám...“

Specificky charismatická forma rozsuzování sporů je výrok proroka nebo orákulum nebo „šalamounský“ rozsudek z úst charismaticky kvalifikovaného mudrce, který následuje po zhola osobním zhodnocení konkrétního případu, avšak s nárokem na absolutní platnost. V tom měla svůj domov justice arabských „kádí“ ve své příslovečné (nikoli historické) podobě.

Soud islámského kádí jako skutečný historický jev je právě naopak vázán posvátnou tradicí a jejím často přímo formalistickým výkladem. K volnému individuálnímu zhodnocení jednotlivého případu mimo pravidla se uchýlí, jedině když mu všechny známé návody selhají. Pak to ovšem učiní. Pravá charismatická justice to však činí vždycky. Ta je ve své čisté formě extrémním protikladem formální a tradiční vázanosti. Vede si stejně volně vůči posvátné tradici, jako vůči abstraktním dedukcím z abstraktních pojmů. Na tomto místě nechceme rozvádět, v jakém poměru k charismatické justici a k teokratické justici islámských kádí je odvolávání na „aequum et bonum“ v římském soudnictví a jaký je původní smysl anglické „equity“. Obojí je produktem jednak justice silně již zracionalizované, jednak abstraktních pojmů přirozeného práva. V pojmu „ex bona fide“ se určitě skrývá narážka na dobré „mravy“, platící v obchodních transakcích, a neznamená to vůbec pravou iracionální justici. Zrovna tak ji neznamená dnešní „soudcův volný výměr“. Deriváty charismatické justice jsou ovšem zcela samozřejmě všechny druhy orákulů, užívaných místo důkazů. Protože se tu však „vůle boží“

nezjevuje v osobní autoritě nositele charismatu, nýbrž regulovaným mechanismem, patří to už do oblasti „zvěčněného“ charismatu, o kterém budeme brzy mluvit.

Revoluční povaha charismatu

(W. u. G., str. 657–658)

Jak jsme viděli, proti tradicím může být a často bývá revoluční silou prvního řádu také byrokratická racionalizace. Jenomže ta revolucionizuje *technickými* prostředky, jaksi „zvnějšku“. Postupuje tak zvláště při přetváření ekonomiky. Napřed věci a pořádky, a potom teprve lidi. Ty přibírá tak, že jim napřed připravuje podmínky, aby se přizpůsobili vytvořené vnější situaci, případně jim přizpůsobení usnadňuje racionální volbou účelů a prostředků. Naproti tomuto charismatu dodává moc víra ve zjevení a v heroje, emocionální přesvědčení o významu a hodnotě manifestovaných projevů náboženského, etického, uměleckého, vědeckého, politického či nevím jakého ještě druhu, hrdinství prokázané ať už v askezi nebo ve válce, soudcovská moudrost, magické osvětlení a kdovíco ještě. Tato víra revolucionizuje „z nitra“ a odhodlává se přetvářet věci a řády podle své revoluční vůle.

Tento rozdíl ovšem musíme správně chápat. Náboženské, umělecké, etické, vědecké i všechny ostatní „ideje“, jmenovitě též politické a sociálně organizátorské, i když se pohybují ve sférách propastně rozdílných, vznikají po psychologické stránce celkem stejným způsobem. To jenom subjektivní „hodnocení“, „sloužící době“, by některé ideje rádo připsalo „rozumu“ a jiné zas „intuici“ (anebo jak jinak je ještě dělívá). Ve skutečnosti je matematická představivost takového Weyerstrasse zrovna tak „intuicí“ jako intuice

nějakého umělce, proroka či – démagoga. V tom mezi nimi rozdíl nehledejme. Mimochodem, rozdíl nehledejme ani v oblasti hodnocení, o které nám zde nejde. I po téhle stránce se shodují, všechny intuice – i intuice umělecká –, mají-li objektivizovat a vůbec osvědčit svou realitu: znamenají uchvácenost anebo, chcete-li, uchvacování nároky „díla“, a neznamenaají subjektivní „procítní“ či „prožitky“ ani nic podobného. Rozdíl nespočívá – a to zvlášt' zdůrazňujeme, aby byl správně pochopen „racionální“ smysl věci – vůbec v osobě nebo v duševních „prožitcích“ tvůrce „ideje“, tvůrce „díla“. Rozdíl spočívá ve způsobu, jak si ideu vnitřně přisvojují, jak ji prožívají ovládaní či vedení.

Rekli jsme již, že proces racionalizace probíhá tehdy, jestliže se široká masa vedených odevzdává nebo přizpůsobuje pouze vnějším technickým výsledkům, praktickým pro její zájmy (asi tak, jako jsme se učili, kolik je jedna a jedna, nebo jako se mnozí právníci učí právníké technice), kdežto „idea“, vklad tvůrce, jí nezajímá. To jsme mínili, když jsme prohlásili, že racionalizace a racionální „řád“ revolucionizují „zvnějšku“. Naproti tomu charisma, pokud vůbec specificky účinkuje, manifestuje svou revoluční sílu zevnitř, z vnitřní pohnutky, z centrální „metanoje“ mysli ovládaných lidí. Byrokratický řád, ten pouze víru v posvátnost toho, co vždycky bývalo, víru v tradiční normy, nahrazuje plněním účelně sestavených pravidel a vědomím, že je možné vystřídat je zase jinými účelnými pravidly, pokud k tomu někdo má pravomoc, a že tedy nejsou ničím „svatým“. Zato charisma ve svých nejvyšších projevech rozbíjí pravidla a tradici vůbec a představy o svatosti obrací tak říkajíc naruby. Místo piety k věcem odpradávná navyklým, a proto posvěceným, vynucuje, aby se člověk vnitřně podrobil něčemu, co tu ještě nebylo, co je absolutně jedinečné, a proto božské. V tomto ryze empirickém smyslu, bez jakéhokoli hodnocení, můžeme

charisma označit za specificky „tvůrčí“, revoluční moc v dějinách.

Pole působnosti charismatu

(W. u. G., str. 658–659)

Charismatická moc a patriarchální moc sice obě spočívají v osobní oddanosti a v osobní autoritě a figurují v nich „přirození“ vůdcové – na rozdíl od „dosazených“ vedoucích v byrokratickém řádu –, přesto je pieta a autorita u každé z obou typů moci zcela jiná.

Patriarcha se jí stejně jako úředník těší proto, že pro lidi představuje pořádek, až na to, že jeho pořádek se nezavádí podle potřeby zákonem a nařízením byrokracie, nýbrž má podobu čehosi platného od nepaměti, něčeho nezrušitelného. Nositel charismatu však požívá autority díky poslání, které, jak se věří, svou osobou ztělesňuje. Když ne vždy, tedy alespoň ve svých nejvyšších polohách nese revoluční poslání, převracející pořadí všech hodnot, vyvracející zákon, mrav i tradici.

Byť i některý konkrétní představitel držel patriarchální moc jakkoli chatrně a nepevně, přesto sociální struktura patriarchální vlády, při všem střídání držitelů i pomocníků, funguje trvale. Slouží všednímu dni a jeho požadavkům, a v tom se ovšem liší od charismatické autority zrozené v mimořádných situacích z nouze a z nadšení.

Obě struktury se mohou vyskytovat ve všech oblastech života.

Mnohá starogermánská vojska bojovala v patriarchální organizaci, podle rodů, pod vedením hlavy klanu. Patrimoniálně byla organizována vojska kolónů v orientálních despociích i kontingenty vojenských osadců pod svými „seniory“ ve vojsku franském. U Germánů i u Indiánů obstarával denní ekonomické

záležitosti mírový náčelník a v případě války s ním do boje nastupoval všechen lid; vedle toho však existoval charismatický válečný rek, který někdy vytáhl sám s družinou dobrovolníků. I v oficiální národní válce nahradil leckdy normální mírové autority válečný „vojvoda“, povoláný ad hoc, protože se osvědčil v podobných hazardech jako hrdina.

Náboženská funkce pána domu a jeho služba domácím bůžkům přetrvávala vedle úředního kultu obecního či státního a vedle charismatických hnutí proroků, obsahem skoro vždycky revolučních. Na poli politickém i náboženském byly na jedné straně tradiční obvyklé každodenní potřeby a těm sloužila patriarchální struktura, založená na zvyku, na respektu k tradici, na úctě k rodičům a předkům, na služební věrnosti. Na druhé straně byla revoluční úloha charismatu.

Tak je tomu i v oblasti ekonomické. Hospodářství jako uspořádaný stálý sled akcí v plánovité péči o získávání materiálních potřeb je domovem patriarchální struktury vlády, a jak se postupně racionalizuje v „podnik“, zase domovem struktury byrokratické. A přece ani ekonomice není charisma cizí. V primitivních poměrech má často charismatické rysy jedno odvětví, tehdy důležité, později růstem materiální struktury ztrácející na významu: lov. Organizoval se podobně jako válka; ještě i později se pojímal na obdobný způsob (viz např. nápisy asyrských králů). Ale i na poli specificky kapitalistické ekonomiky objevíme antagonismus charismatu a všedního dne, jenomže už proti sobě nestojí charisma a „domácnost“, nýbrž charisma a „závod“. Když Henry Villard zaranžoval proslulý „blind pool“ na akcie Northern Pacific tak, že si bez udání účelu vyžádal od publika 50 milionů liber na blíž neurčený podnik a opravdu je dostal, prostě naslepo na své renomé, aniž poskytl jakoukoli záruku, a potom mohl vzít burzu dokonalým

útokem, pak takovéto a podobné jevy grandiózního kapitalistického kořistnictví i jeho hromadné podpory jsou svou strukturou i svým *duchem* naprosto rozdílné od racionálního vedení regulérního velkokapitalistického závodu. Zato se docela shodují s obrovskými podniky na vykořisťování financí a kolonií i s „příležitostnými obchody“, přidruženými k pirátství a k honům na otroky, jaké známe už od nejstarších dob. Abychom rozuměli dvojaké povaze toho, čemu můžeme říkat „kapitalistický duch“, a abychom též rozuměli specifice běžného moderního kapitalismu zbyrokratizovaného jako „povolání“, je třeba naučit se pojmově rozlišovat tyto dva strukturální prvky, které se všude navzájem proplétají a které jsou podstatně odlišné.

Komunistické uspokojování potřeb v charismatickém společenství

(W. u. G., str. 659–661)

Autoritu v našem smyslu slova opravdu čistě charismatickou sice principiálně nemůžeme považovat za „organizaci“, tj. za uspořádání lidí a věcí v kategoriích účelů a prostředků, ale přesto to není stav amorfní bezstrukturnosti. Je to vyhraněná forma sociální struktury, má své personální orgány a aparát úkonů a předmětů uzpůsobených k misi nositele charismatu. Osobní pomocníci, a mezi nimi dokonce specifický druh charismatické aristokracie, tvoří mezi stoupenci užší skupinu. Shlukla se jako apoštolové a oddaní následovníci, ale přesto byla vybrána podle osobní charismatické kvalifikace. Věcné úkony, ačkoli jsou formálně dobrovolné, nejsou ustanovené, nejsou trvalé; přesto je v míře potřebné ke krytí potřeb berou charismaticky ovládaní lidé jako morální povinnost a každý je podle možnosti, je-li třeba, odvádí.

Čím čistší formu má charismatická struktura, tím méně dostávají apoštolové a družiníci své materiální zaopatření a své společenské posty formou prebend, důchodů, honorářů nebo mezd, formou titulů či hodnostních šarží. Pokud nejsou zaopatřeni jinak, k materiálnímu zaopatření se s nimi mistr dělí bez smlouvy o užitek ze statků, které získává darem nebo kořistí nebo bere z vlastního fondu. Eventuálně tedy mají právo jíst s ním u jednoho stolu, přijímají od něho výbavu, dostávají od něho čestné dary. K ideálnímu povznesení mají zase podíl ze sociální, politické, náboženské vážnosti a úcty, které se dostává mistrovi. Každá odchylka od takovýchto poměrů již kalí čistotu charismatické struktury a uhýbá ji na koleje jiných strukturních forem.

Charisma je tedy vedle pospolitě domácnosti druhý a odlišný historicky významný reprezentant *komunismu*. Komunismem tu rozumíme *spotřebu* „bez účtování“; nemíníme racionální organizaci *výroby* na společný účet (socialismus). Pokud z historie známe takový spotřební komunismus, postavil si vždy svůj stan buď na půdě tradiční, to znamená patriarchální (komunismus domácnosti) – jenom v té formě byl a dosud je běžným každodenním zjevem –, anebo spočinul na nevšední půdě charismatického hnutí. Zde pak je, jestliže se plně uskuteční, buďto 1. komunismem ze skladu a z kořisti, nebo 2. klášterním komunismem z lásky, s různými odrůdami i se svou deformací v „charitu“ a v „almužnu“.

Komunismus ze skladu a z kořisti najdeme (v různé čistotě) v charismatických válečnických organizacích všech dob, od lupičských států na ligurských ostrovech přes organizaci islámu za chalífy Omara až po bojové rytířstvo křesťanství i japonského buddhismu. Komunismus z lásky se uplatňoval v nějaké formě v předvoji všech náboženství. Trvá dosud mezi božími služebníky z profese, mezi mnichy, objevuje se

v četných nábožensky vypjatých pietistických sektách (labadie) i jiných. Původní členové obvykle usuzují, že prvotní hrdinné zanicení či prvotní svatost je možné udržet jen tak, že se zachová komunistická základna a že nikdo nebude usilovat o individuální vlastnictví.

Mají pravdu. Charisma není moc každodenní, všední, a proto to nemůže být moc hospodářská. Jakmile nabudou převahy zájmy ekonomického všedního dne, jeho existence je ohrožena. Přijde „prebenda“ – vyměřený deputát místo starého komunistického zásobování ze společné komory –, a první krok je učiněn. Takový obrat je velice příznačný. Zástupci původního charismatu hledí takovou změnu všemi prostředky zamezit. Všechny specificky válečnické státy, typicky Sparta, si udržovaly zbytky původního komunismu a hleděly uchránit hrdiny před „pokušením“ péče o majetek, o racionální výdělek, o rodinu. Tak jako náboženské rytířské řády. Posléze se volné zakládání rodiny a svobodný výdělek připustí, a to vždycky znamená konec genuinního charismatu.

Jedině společně nebezpečí polního tábora nebo bratrská láska apoštolů odvrácených od světa udržují komunismus, a jen on naopak zase garantuje čistotu charismatu proti starostem všedního dne.

Zevšednění charismatu

(W. u. G., str. 661–662)

Od bouřlivě vášnivého života k pomalé smrti zadušením pod návaem materiálních starostí – takovým pochodem se mění každé charisma, každou svou hodinu, hodinu za hodinou stále víc.

Charismatické panství popsáno „čistého“ typu je dítětem extrémních situací. Extrémních politicky, ekonomicky, duchovně, nábožensky. Rodí se z mi-

mořádného vzrušení, jež spojilo lidskou skupinu. Z uchvácení představou hrdiny, ať už jakéhokoli druhu.

Co to však znamená? Znamená to, že víra nositele samotného i jeho apoštolů v jeho prorocké či jakékoli jiné charisma a věřící oddanost těch, k nimž se cítí být seslán, oddanost jemu a jeho poslání, působí v neztenčené mohutnosti, jednotě a síle jen ve stavu zrodu.

Hnutí pod charismatickým vedením vytrhlo skupinu lidí z každodenní všednosti. Jakmile se vrátí do všedních kolejí, čistá vláda charismatu se přinejmenším poruší. Transponuje se a vtlačí se do „instituce“, až se přímo zmechanizuje, nebo nepozorovaně ustoupí jiným strukturálním principům, rozmanitě se s nimi smísí a zkříží. Když se pak s nimi neoddělitelně spojí a často k nerozeznání splyne, pak z něho zbude pouze jakási komponenta, kterou můžeme vypreparovat pouze teoretickou analýzou historického útvaru.

„Čisté“ charismatické panství je tedy labilní ve zcela specifickém smyslu. A *všechny* jeho alternace mají koneckonců jeden jediný zdroj. Sám pán si obvykle přeje, jeho apoštolové si vždycky přejí a hlavně ti charismaticky vedení stoupenci vždycky touží, aby charisma pána a charismatické obšťastňování poddaných nezůstalo jen nárazovou, přechodnou milostí mimořádných chvil a osob, ale aby se stalo trvalým majetkem pro všechny dny. Tím se však neúprosně mění vnitřní charakter struktury. Z charismatické družiny válečného hrdiny je potom stát. Z charismatické obce proroka, umělce, filozofa, etického či vědeckého novátora je pak církev, sekta, akademie, škola. Z charismaticky vedeného hnutí za nějakou kulturní ideu je pak strana anebo jen edice novin či časopisu. Vždycky je pak existenční forma charismatu vydána všednímu dni a mocnostem, jež mu vládou, především ekonomickým zájmům.

Vždycky to znamená přelom. Při něm se z charismatických družiníků a apoštolů stanou nejprve (tak jako v „trustech“ franského krále) pánovi spolustolovníci vyznamenaní zvláštními právy, a potom leníci, kněží, státní funkcionáři, straničtí tajemníci, důstojníci, sekretáři, redaktoři a nakladatelé, kteří chtějí být z charismatického hnutí živi, zřízenci, učitelé nebo jiní příslušníci z profese, držitelé prebend, patrimoniálních úřadů a podobní. Z lidí charismatem ovládaných se pak stanou regulérně zdanění „poddaní“, desátkem povinnovaní příslušníci církve, sekty, strany nebo spolku, disciplinovaní vojáci přinucení a nakomandovaní k službě podle řádu a předpisu, občané podléhající zákonu.

Z charismatického evangelia – byť apoštol varoval, aby nám „neunikal“ jeho duch – stává se dogma, respektive učení, teorie či reglement, zákoník, zkamenělá tradice.

Je ostatně běžný jev, že dvě moci, zcela si cizí a nepřátelské svými východisky – charisma a tradice –, splyvají. Pochopitelně. Ani jedna z těchto dvou mocí přece nestaví na pravidlech plánovitě a účelně vytvořených a na jejich znalosti. Obě staví na víře ve specifickou svatost konkrétních osob, ve svatost absolutní nebo relativní, ale pro ovládané každopádně platnou, platnou pro děti, klienty, apoštoly, družiníky či leníky. Obě se zakládají na oddanosti pietním vztahům a pietním povinnostem vůči těmto osobám. A na obojí vládě vždy lpí jakési náboženské posvěcení. I vnějšími formami se obě struktury panství podobají, často jsou v nich téměř identické. Podle zevnějšku nepoznáš, zdali má stolní společnost nějakého vévodu nebo něčí válečná družina „patrimoniální“ či „charismatický“ charakter. To záleží na duchu, jakým je společenství prodchnuto. Záleží na tom, proč uznává pánovo postavení: zdali z respektování autority posvěcené tradicí, anebo z osobní víry v hrdinu. A od jedno-

ho k druhému je plynulý přechod. Jakmile charismatická vláda rezignuje na akutně emocionální víru, která je vynaňovala z pout každodenní tradice, jakmile se zřekne bytostně osobního základu, pak svázat se s tradicí není sice jedinou možností, ale aspoň v dobách nerozvinuté racionalizace techniky života to bylo tím nejsnazším a ponejvíce nevyhnutelným řešením.

Zdá se, že podstata charismatu se tím definitivně obětuje a ztrácí. Opravdu je tomu tak, pokud jde o výrazně revoluční charakter charismatu. Napříště se ho totiž zmocnily jiné zájmy. Totiž zájmy těch, kteří se dostali k hospodářské či společenské moci, aby se jejich majetek *legitimoval* tím, že se bude odvozovat od charismatické čili svaté autority. Tento základní rys je typický a dopadá to vždycky stejně. Místo aby charisma podle původního smyslu působilo revolučně proti všem tradicím a všem „legitimně“ stvrzeným právům, jako působilo ve stavu zrodu, má teď sloužit naopak k ospravedlňování „získaných práv“.

A v této funkci, odcizeno své vnitřní podstatě, stává se součástí všedního dne.

Potřeba, které se tak vyhovuje, je totiž zcela univerzální. Z prostého důvodu.

Problém výběru vůdců a nástupců

(W. u. G., str. 662–663)

Když jsme analyzovali všední druhy moci, tedy byrokratickou, patrimonialní a feudální vládu, zjišťovali jsme, jak *fungují*. Neodpověděli jsme na otázku, podle jakých znaků se vybírají ti, kdo tvoří nejvyšší hierarchii, podle čeho se vybírají byrokratičtí či patriarchální mocipáni.

Hlavou byrokratického mechanismu by zajisté mohl být vysoký úředník, který postupoval v úřed-

ních hodnostech podle jistých obecných norem. Ale není náhodou, že to tak nebývá, že pro jeho výběr neplatí tytéž normy, jaké platí pro úředníky jemu podřízené. Právě v čistém typu byrokracie se vyžaduje k hierarchii *ustanovených* úředníků ještě vyšší instance, která svou pozici v žádném smyslu nezakládá na „ustanovení“.

Osoba hlavy rodiny (pána domu) se v malé rodině, tvořené jen rodiči a dětmi, nabízí sama sebou. Ve velkorodině se obvykle určuje podle jednoznačných tradičních pravidel. Ne už tak osoba monarchy patriarchálního státu nebo feudálního hodnostáře.

U charismatické vlády si uvědomujeme jedno: má-li se přeformovat v trvalou instituci, pak první nejvážnější problém, před kterým stojí, je problém prorokova, hrdinova, mistrova, šéfova *nástupce*. Právě tento problém nutí přejít na dráhu stanov a tradice.

Protože tu jde o charisma, nemůže být zprvu ani řeči o svobodné „volbě“ nástupce. Jedná se vždycky zas jen o „uznání“, že претендент nástupnictví má charisma.

Nejdůslednější je trvat na tom, aby претендент nadpřirozeným zjevením dokázal, že je pánův nástupce či pozemský zástupce či prorok osobně posvěcený. Výmluvnými příklady jsou vtělení Buddho-va a mahdisté.

Avšak taková nová inkarnace pokaždé nepřichází a někdy se ani z dogmatických důvodů nesmí očekávat. To platí o Kristovi a původně i o Buddhovi.

Původní (jižní) buddhismus z toho vyvodil vskutku radikální závěr: po smrti Buddhově tu zůstávají jeho učedníci jen jako žebraví mniši, nemají takřka žádnou organizaci ani společenské vazby, jenom se celkem amorfně příležitostně sejdou. Tam, kde se opravdu řídili podle starých textů páli, snad v Indii a na Cejlonu, neměli žádného patriarchu a jednotlivý mnich tam nepatřil k řádnému určitému klášteru.

„Diecéze“ jsou tu jen zeměpisnou pomůckou pro snadnější označení území, kde se mniši sejdou k řídkým společným ceremoniím. „Kult“ se tu nevede žádný. „Úřednictvo“ kláštera se omezuje na skladníky šatů a na podobné „funkcionáře“. Jednotlivci i celek zůstávají nemajetní, zaopatření dostávají, jak jen to je den ze dne možné, od mecenášů (dary a žebrotou). O tom, kdo má při shromáždění přednost posadit se nebo promluvit, rozhoduje jedině stáří (jak dlouho je mničem) a poměr učitele k novicovi, který mu slouží jako fámulus. Vystoupit z řad mnišstva lze kdykoli, přijetí mezi mnichy je vázáno na zcela jednoduché podmínky (učební doba, dobrozdání a propouštěcí list od učitele, ceremoniál úplně minimální). Dogmatika ve skutečnosti neexistuje, školy a kazatelé z povolání také ne. Po dvou legendárních koncilech z prvních století už další nenásledovaly.

Takovýto amorfní charakter mnišstva jistě nemálo přispěl k tomu, že buddhismus z Indie vymizel. Taková může být nejspíš jediné společnost ryze mnišská, v níž si každý jedinec svou individuální spásu zařizuje jen sám pro sebe.

Kdyby se ve společnosti jakéhokoli jiného druhu trvalo na požadavku nového zjevení nebo kdyby se na nové zjevení mělo pasivně čekat, ohrožovalo by to přirozeně další trvání charismatické obce; ta se přeče bez přítomného a živého pána neobejde.

Designace nástupce

(W. u. G., str. 663–664)

Aby se vyhovělo touze mít nějakého nositele charismatu pořád mezi sebou, činívá se nemalý ústupek směrem k profanaci věci.

Stále „převtělování“, stále nové „inkarnace“ vedou k tomu, že charisma se jaksi „zvěčňuje“. Pak se jeho

nositel musí vyhledávat podle nějakých známek, tedy podle věčných pravidel. Tak se vyhledává nový dalajláma – v principu stejně jako v Egyptě býk Ápis. Anebo musí být k dispozici jiný, rovněž podle pravidel stanovený postup, jak ho určit.

Nasnadě je předně víra, že nositel charismatu je sám nejvíc povolán, aby označil svého nástupce. Anebo, jestliže sám vystupuje jako inkarnace neopakovatelná – viz Kristus –, aby označil svého zástupce na zemi.

Následníci a zástupci jsou pak kreací pána. To je velice adekvátní způsob, jak zajistit kontinuitu vlády v jakékoli organizaci původně charismatické, prorocké i válečnické.

Ale znamená to ovšem ústup od volného panování z osobní moci směrem k „legitimitě“ odvozené z autority „pramene“.

Kromě známých příkladů z dějin náboženství můžeme uvést, jak se nastolovali římsí hodnostáři. Velitel s „impériem“ (velitelskou vojenskou mocí) jmenoval svého nástupce ve velení a shromážděné vojsko ho provolalo. Tento ceremoniál měl charismatické rysy i tehdy, když se funkce, aby se její moc omezila, vážala jen na určitou lhůtu a na *předchozí* souhlas (volbu) v občanském vojsku, projevený stanovenou formou. A jmenování diktátora – v poli a v tísni –, které si žádalo člověka nevšedního, přetrvávalo dlouho jako charismatický pozůstatek starého „čistého“ typu kreace. A princeps, který coby vítězný hrdina vcházel z aklamace vojáků jako „imperátor“, kterému náleží „lex de imperio“ – což sice nebyl nastolený panovník, ale člověk uznávaný za pretendenta na právo vládnout –, se v klasické éře principátu někdy nedostával k moci „legitimní“ posloupností trůnu, ale vždy tak, že ho předchůdce designoval za kolegu a nástupce. Obvykle se to, pravda, halilo do formy adopce. Z tohoto úzu při obsazování stolce imperátora pro-

nikla pak do předávání římské moci rodinné zásada, že pater familias může zcela libovolně jmenovat svého dědice a ten měl po jeho smrti postoupit na jeho místo a převzít „*familiam pecuniamque*“.

Při následnictví formou adopce sice působila též idea dědičnosti charismatu, ta však za prvních římských vojenských císařů nebyla skutečně uznána za princip. Principát si přece jen stále zachovával charakter úřadu. Princeps zůstával úředníkem s řádnou, pravidly upravenou kompetencí, dokud si vojenské císařství uchovávalo římský styl. Bylo to dílo Augustovo, svým záměrem protikladné k myšlence helénistické monarchie, jakou se možná obíral Caesar. Současníci to považovali za zachování a obnovu římské tradice a svobody.

Charismatická aklamace

(*W. u. G., str. 664–666*)

Ale co když si nositel charismatu nástupce neurčil a navíc se ani nenaskýtal jasné vnější znaky, které by naznačovaly stopu inkarnace? Potom se ovládnání nejspíš chopí víry, že nového povoláního nejlépe poznají pánovi společníci (klerici), jeho apoštolové, jeho družina. A těm nebývá zatěžko, když už fakticky mají v rukou mocenské prostředky, přisvojit si tuto roli jako „právo“.

Poněvadž však charisma účinkuje jen potud, pokud nachází víru v ovládaných, je ovšem nezbytné, aby i oni designovaného uznali. Původně bylo jejich uznání vlastně rozhodující. Ale ještě i tehdy, kdy už se napevno ustavil sbor kurfiřtů jako grémium k přípravě volby, vyvstala vždy důležitá otázka: kdo z kurfiřtů přednese návrh shromážděnému vojsku?

Ten totiž pak bezpochyby zjedná aklamaci svému kandidátovi, i proti vůli ostatních kurfiřtů!

Nejpřednější a nejmocnější družiníci určují, ovládnání pak aklamují. Tak zajisté obvykle probíhá krea-ce nového pána.

I ve „všedním“ státě, patriarchálním a feudálním, mívá panovníkova družina toto designační právo. Vyrostlo z charismatických kořenů. Nejvýznamnější patrimoniální velmoži a leníci mají „předvolební“ právo. V tom volby německého krále napodobovaly volbu biskupů v církvi. „Volba“ krále, stejně jako volba papeže, biskupa, kazatele, proběhla pokaždé takto: (1.) Družina (apoštolové, kurfiřti, kardinálové, diecézní kanovníci, kapitula, rada starších) někoho nominovala. (2.) Lid pak provedl aklamaci.

Nebyly to tedy žádné volby. Nic takového jako dnešní volby prezidenta nebo poslanců. Alespoň v původním smyslu to bylo něco naprosto jiného. Bylo to přiznání či uznání kvalifikace, která nevznikala teprve volbou, ale která tu již byla. Uznání charismatu, na které měl vyvolený jakožto jeho nositel nárok.

Proto v takových volbách původně neplatil princip většiny. Vždyť i malá menšina mohla charisma dobře poznat, vždyť i velká většina se mohla mýlit! Jen jeden byl přece ten pravý! Kdo proti němu hlasoval, dopouštěl se bludu. Všechny normy stanovené pro volbu papeže dopomáhají k jednomyslnosti. Volit krále nadvakrát je úplně totéž jako rozkol, jako církevní schizma: neuměli správně poznat povoláního. Takové zmatení může vymýtit jenom boží soud, osobní souboj fyzickými anebo magickými zbraněmi. Tak je to institucionálně zavedeno mezi nápadníky trůnu (nejčastěji mezi bratry) v černošských kmenech i jinde.

A i když už se prosadil majoritní princip, pořád bývalo mravní „povinností“ menšiny podvolit se právu prokázanému výsledkem hlasování a dodatečně se připojit k většině.

Pravda, když už se nástupci určují takto, když platí

majoritní princip, začíná se charismatická struktura vlády blížit skutečnému volebnímu systému.

Ovšem ne každá moderní forma, ne každá demokratická kreace pána je prosta charismatu. Demokratický systém vlády plebiscitní – oficiální teorie francouzského césarismu – určitě ve své ideji obsahuje charismatické rysy a jeho reprezentanti ve svých argumentech kladou velkou váhu právě na tuto stránku. Plebiscit není volba. Je to první nebo (při plebiscitu r. 1870) obnovené uznání prezidenta za osobně kvalifikovaného charismatického pána. Vždyť i Periklova demokracie, jež byla vlastně vládou demagoga, charismaticky uctívaného díky vynikajícímu duchu a řeči, dostala příznačnou charismatickou přísadu tím, že byl volen lidem za jednoho ze strategiů (kdežto ostatní strategiové se losovali – je-li správná hypotéza E. Meyera).

Všude, kde společenství původně charismatické při vyhlašování vládyce sáhne k volební kurii, postup volby je posléze napevno určen normami. Zaprvé proto, že když odumírají prvotní kořeny charismatu, nabývá zase vrchu všední moc tradice a víra v její posvátnost. Dbát na ni je potom jediná záruka správné volby. Vedle přednostního volebního práva kleriků, dvořanů a velkých vazalů, podloženého ještě charismatickými principy, ustupuje aklamace ovládaných stále více do pozadí. Nakonec vzniká exkluzivní oligarchický volební spor. Tak se to ustálilo v katolické církvi i ve Svaté říši římské. A tak to dopadne všude, kde má jistá skupina, zběhlá v machinacích, právo návrhu nebo předvolby. Mimo jiné ve většině městských správ všech dob. Z volby se stalo faktické kopční právo vládnoucích rodin, které si jednak svého pána snížily z jeho dominantního postavení do postavení „primus inter pares“, první mezi rovnými, a jednak vyřadily obec z vlivu na jeho instalaci. Dnes vidíme něco podobného na trendu vývoje senátorských

voleb v Hamburku. Co do formy je to daleko nejčastější „legální“ cesta k oligarchii.

Přechod k demokratickým volbám

(W. u. G., str. 666–667)

Aklamace ovládaných se však také může vyvinout v regulérní „volební řád“ s upraveným, normovaným „volebním právem“, přímým nebo nepřímým, s mandáty podle okresů nebo podle poměrného zastoupení s voličskými třídami a volebními obvody atd. Cesta k tomu je daleká. Pokud jde o volbu pána formálně nejvyššího, je zatím dovedena do konce jen ve Spojených státech – a tam se beztak nejpodstatnější část celého podniku odbude při kampani kolem nominace v každé z obou stran. Všude jindy máme nanejvýš volby „reprezentantů“ do parlamentu, a ten pak rozhoduje o obsazení místa ministerského předsedy a jeho kolegů.

K vývoji od charismatické aklamace pána k jeho přímé volbě obcí poddaných došlo na různých kulturních stupních – tak, jak se celý proces začal pojímat racionálně, jak se oprostoval od emocionální víry.

[K reprezentativnímu volebnímu systému se ve volbě představitelů moci dospělo jen v novověku na Západě.] Ve starověku např. bojótarchové – tak jako původně i delegáti anglických „commons“ – byli reprezentanty své obce, ale ne voličů. A když měli být úředníci opravdu jen mandatáři a zástupci demu (lidu) a ten byl k volbám rozdělen do okrsků, tak jako v attické demokracii, platil spíš princip střídání všech občanů po turnusech a nikoli myšlenka „reprezentace“, tedy zástupců lidu.

Jestliže by se nekompromisně realizoval zastupitelský systém, je ovšem zvolený funkcionář pověřencem, a tedy služebníkem svých voličů, tak jako

v přímé demokracii, a ne jejich zvoleným „pánem“. Celá struktura tím zcela opustila charismatický základ.

Jenomže v poměrech velkých správních těles nelze princip „přímé“ demokracie takto důsledně realizovat. Uskuteční se v nich vždy jen fragmentálně.

I z technického hlediska se „imperativní“ mandát reprezentace dá uskutečnit jen nedokonale, protože se situace stále mění a stále vznikají nepředvídané problémy. K pokusu „odvolat“ reprezentanta vótem nedůvěry dochází zatím zcela ojediněle. A jestliže se prověřují výbory sněmovny lidovým „referendem“, prospěje to ponejvíc jen iracionálním silám setrvačnosti; vždyť bývá technicky vyloučeno, aby se interese smluvili a dohodli na kompromisu. Častému opakování voleb se nepřije i proto, že je to drahé.

Všechny pokusy těsněji poutat zástupce lidu s vůlí voliče přinášejí nakonec jediný efekt: posiluje se beztak už vzrůstající moc stranické organizace nad reprezentantem. Jen ta totiž dovede hýbat „lidem“.

Objektivní zájem, aby parlamentní aparát byl pružný, i zájmy reprezentantů lidu i stranických funkcionářů – to vše se spojuje v jediné snaze: aby „lidový“ zástupce nefiguroval jako služebník, ale jako zvolený „pán“ svých voličů. Skoro ve všech ústavách je to vyjádřeno asi takto: reprezentant – stejně jako monarcha – za své hlasování neodpovídá, „zastupuje zájem všeho lidu“. Faktickou moc může mít různě velkou. Ve Francii je každý poslanec skutečným šéfem a patronem všech úřadů, je to pravý „pán“ svého volebního obvodu; proto je tam odpor proti poměrnému zastoupení a strany tam nemají centrální organizaci. Ve Spojených státech dominuje senát a podobné postavení tam mají senátoři. V Anglii, a ještě více v Německu, jsou poměry opačné, poslanec není ani tak pánem, jako spíš komisionářem ekonomických zájmů občanů usedlých v jeho volebním okrese a patronaci vkládá do rukou vlivných šéfů stran.

Nemíníme se zde zabývat otázkami, z jakých příčin, daných historicky vzniklým typem mocenské struktury, a z jakých důvodů technických se moc volebním mechanismem rozdílí tak nebo onak. Šlo nám jen o princip.

„Volba“ může být i pouhou formalitou bez reálného významu. V komiciích v raném římském císařství, v mnohých helénistických i středověkých městech, jakmile se dostali k moci buď oligarchická klika nebo tyran, sami ve skutečnosti závazně designovali kandidáta, který musí být do úřadu zvolen.

(W. u. G., str. 667–668)

I normální volby bývají zpravidla jen rozhodováním mezi několika kandidáty, kteří jsou voličům předloženi jako jediní, kdo přicházejí v úvahu. Rozhoduje se na bojišti volební agitace, působí osobní vlivy a apely na materiální či ideální zájmy, volební řád tomu do jisté míry vtiskne formu „pokojného“ zápasu. Designace výhradních kandidátů má svá sídla ve stranách. Samozřejmě boj o hlasy, a tím o úřady, neorganizují smlouváním mezi sebou občané oprávnění volit. Organizují jej šéfové stran a jejich osobní štáby. Volební agitace dnes ve Spojených státech každé čtyři roky stojí tolik jako koloniální válka. A v Německu je také stále nákladnější pro tu stranu, která si neposluhuje lacinými pracovními silami kaplanů, feudálů, úředních notáblů nebo odborářských a dalších tajemníků, placených odjinud.

Kromě moci peněz koná přitom své dílo „charisma řeči“. Tato síla nepůsobí snad jen na vyšším stupni kultury. Z valných hromad indiánských náčelníků a afrických pohlavárů je známa též. V řecké demokracii zaznamenala první veliký kvalitativní rozmach a mělo to nesmírný účinek na rozvoj řeči a myšlení. Kvantitou ovšem dnešní demokratické volební bitvy

se svými „stump speeches“ (řečněním z tribuny) přebíjejí všechno, co tu kdy bylo. Čím masovějšího účinku se chce dosáhnout a čím víc se utužuje byrokratická organizace stran, tím méně záleží na obsahu řeči. Pokud zrovna nejde o jednoduchou třídní situaci a o takové hospodářské problémy, o nichž lze prostě a přehledně pojednat, působí se řečí jen na emoce a má to úplně stejný význam jako stranické průvody a slavnostní parády. Má to zase představit sílu strany a jistotu jejího vítězství, hlavně však charismatickou kvalitu vůdce.

Každé emocionální působení na masu má poněkud charismatické rysy. Proto, když narůstá a vrcholí byrokratizace stran a volebních operací, musí vzplnout a být využit charismatický kult hrdinů. Charismatický heroismus se pak dostává do konfliktu s všední mocí „podniku“, jak se to ukázalo při kampani Theodora Roosevelta.

Charisma a trvalé formy vlády

(W. u. G., str. 669–670)

Jak ukazují příklady, charismatické panství si nikterak nesmíme promítat jen do obrazu primitivních stupňů vývoje společnosti. A vůbec, tři základní typy vlády si nesmíme řadit prostě po sobě do jedné vývojové řady. Objevují se zároveň a v rozmanitých kombinacích.)

Osudem charismatu, pravda, je, že časem ustupuje trvalejším institucím. Pokud z dostupných pramenů víme, každá sociální funkce, která přesahovala rámce tradičního uspokojování potřeb domácího hospodářství, měla ve svých počátcích charismatickou strukturu.

Je fakt, že normální království je vlastně charismatické vojvodství přeměněné v trvalou instituci

s mocenským aparátem, který si podrobuje bezbranné oběti násilí.

Zevšednění charismatu. Charisma krve

(W. u. G., str. 671)

Charisma může zevšednět, i když zůstává vázáno na konkrétní osobu. Nyní si všimněme takových jevů, při nichž se charisma odosobňuje a zvěčňuje. Z výlučného osobního nadání z vyšší milosti se stává vlastnost, která je: (1.) buďto přenosná, nebo (2.) získatelná i pro další osoby, nebo (3.) vázaná nikoli na osobu, ale na úřad nebo instituci, ať je vykonává a představuje kdokoli. Oprávněně můžeme ještě i pak mluvit o charismatu, protože se stále zachovává charakter čehosi neobyčejného, ne každému dostupného, rozhodně vynikajícího nad kvality lidí charismatem ovládaných, a čehosi, co dodává způsobilost zastávat sociální funkci, o niž jde. Ale charisma se tak zařazuje do všedního života, přetváří se přirozeně v trvalý útvar, a tím se hluboce přeměňuje jeho podstata i jeho působení.

(Nejběžnější případ zvěčnění charismatu je víra, že se charisma dědí krví.)

Charisma úřadu

(W. u. G., str. 674)

Kromě tohoto druhu „zvěčnění“ charismatu, kdy se s ním zachází jako s dědičným majetkem, známe jiné historicky významné způsoby. Především se může přenášet nikoli krví, nýbrž uměle, magicky, apoštolskou posloupností, obřadem biskupského svěcení. Nezničitelná charismatická kvalifikace se získává vysvěcením na kněze, významná je korunovace a po-

mazání na krále; mnohé jiné podobné procedury u přírodních i kulturních národů se odvozují z téhož principu. Důležitější než symbol, který se většinou stává pouhou formou, je myšlenka, jež se s ním mnohdy pojí, a to, že charisma se váže s tím *úřadem*, do kterého se osoba vkládáním rukou, pomazáním atd. instaluje. To už je přechod k tomu, aby se charisma přeneslo na samotnou *instituci*; tím, že namísto osobní charismatické víry ve zjevení a v hrdinu nastupuje panství trvalého útvaru a tradice, lpí pak charisma na onom samotném sociálním útvaru.

Charismatická výchova

(W. u. G., str. 677)

Jakmile se charismatické posvěcení stane vlastností věci a ta se dá nějakými, zprvu magickými, prostředky přenášet, je na nejlepší cestě, aby se z nadpřirozeného daru, který se musí vyjevit a osvědčit, ale nedá se postoupit ani vzít, stalo čímsi, co se dá celkem vyučit. Samozřejmě nemohlo jít, alespoň ne zpočátku, o racionální a empirickou výuku. O hrdinství a o magických schopnostech se původně soudilo, že se jim nelze naučit. Mohou se však přerodem celé osobnosti v člověku probudit, jestliže v něm latentně byly. Přerod, a tím rozvinutí charismatických kvalit, jejich vyzkoušení a osvědčení a nalezení kvalifikovaného, to je původní smysl charismatické výchovy. Člověk, který se takto připravuje, musí se izolovat od obvyklého prostředí a od vlivu přirozených svazků rodinných (u primitivů přesídlí eféb do pralesa). Vždycky však musí vstoupit do zvláštního výchovného společenství, změnit celý způsob života, stát se asketou, tělesně i duševně se cvičit v různých formách extáze a sebeobrody, neustále se zkoumat, jak daleko už pokročil k charismatické dokonalosti, k tomu podstupovat

psychické otřesy, tělesná mučení i mrzačení (tonzura, ostrihání vlasů, také asi vzniklo jako součást takovéto strážně) – a nakonec je stupeň po stupni slavnostně přijímán mezi ověřené nositele charismatů.

(W. u. G., str. 678)

Právě spiritualizací se *duchovní* výchova snadno stává výchovou *racionální*, na rozdíl od výchovy rytířské. Přípravy kněze, přivolavače deště, felčara, šamana, dervíše, mnicha, svátostného zpěváka a tanečníka, písaře a právoznalce, a také rytíře a bojovníka mají při vši různosti forem koneckonců podobnou povahu.

Plutokratizace charismatu

(W. u. G., str. 679)

Jakmile se ze společenství vyvine klub nebo cech, i když to původně byla třeba válečnická družina či soubor mužů osvědčených ve zbrani, vyvstane vždy tendence namísto charismatických kvalit povýšit kvalifikaci ekonomickou. Aby se mladý muž mohl podrobovat charismatické výchově, která si žádá spoustu času a hospodářsky nic bezprostředně nevynáší, předpokládá to, že jeho pracovní síly není zapotřebí v rodinném hospodářství – a to je za stoupající intenzity ekonomické činnosti případ stále řidší. Charismatická průprava se stále více stává monopolem bohatých. A tento monopol se také uměle stupňuje. Funkce původně magické nebo válečnické upadají, do popředí stále výrazněji vystupuje jejich ekonomická stránka. V Indonésii se místa v politických klubech různého stupně v konečném stadiu prostě zakupovala. V primitivních poměrech se jednoduše vystrojí vydatná hostina. Právě ve společnostech jinak primitivních je typickým jevem, že charismatická vládnoucí

vrstva se přeměňuje v ryze byrokratickou, jakmile pomine praktický význam vojenského nebo magického charismatu. Ne že by člověka nutně povznášel samotný majetek, ale povznáší ho třeba životní styl, který je majetkem umožňován. Vést si po rytířsku, to ve středověku znamenalo hlavně mít také dveře do kořán pro hosty. Z mnohých primitivních kmenů si člověk zjednává právo nazývat se náčelníkem jen tím, že vystrojuje hostiny, a jen tak si také náčelnictví udržuje. Je to jakýsi druh „noblesse oblige“ (povinné šlechtnosti), jaká za všech dob snadno přivedla na mizinu toho, kdo se takto vydával z majetku.

VI. Disciplína

Význam disciplíny

(W. u. G., str. 681–682)

Je osudem charismatu, že se časem vpravuje do trvalých útvarů společenské činnosti a tím ustupuje tradici nebo racionálnímu uspořádání společnosti. Jak se vytrácí, omezuje se i pole individuálního jednání jedince.

(Ze sil, které potlačují volnost jednání, nikdo neodolá zejména té moci, která zahlazuje, anebo alespoň racionálně usměřňuje nejen osobní charisma, ale i rozdíly ve stavovském důstojenství a jejich účinky. Tou mocí je racionální *disciplína*.)

Obsahem to není nic jiného než důsledně zracionalizované, metodicky nacvičené precizní provádění přijatých rozkazů bez sebemenší kritiky a ustavičné vnitřní zaměření jen a jen na to. K tomu je třeba připojit ještě další znak. (Příkázané jednání je vždy jednání uniformní. Jeho specifický efekt spočívá v tom, že je to společné jednání *masového* útvaru.) Přitom ti, kdo rozkaz plní, nemusí být nutně shromážděni na jednom místě, ani nemusí poslouchat simultánně, ani jich nemusí být zvláště velká masa. Hlavní je, že uniformní poslušnost sdílí nějaké množství lidí.

Ne že by disciplína byla zcela neslučitelná s charismatem a se stavovskou vznešeností. Naopak. Také stavovské skupiny, chtějí-li ovládnout velké území nebo kvantitativně mohutný útvar – jako je benátská radniční aristokracie nebo Spartaňané nebo jezuité v Paraguayi nebo dnešní důstojnický sbor v čele se svými knížaty –, mohou uplatnit bezpečnou a pohotovou převahu nad ovládanými jen za značně tuhé disciplíny ve vlastní skupině. Ovládané plebejce mohou naučit „slepě“ poslušnosti právě jen výchovou k podřízenosti disciplíně, ničím jiným. Ovšem v tom,